

ösztönözte. Még az is megkockáztatható, hogy ezzel a nagy, már-már túltengő nevelői hajlammal függött össze életműve több vitatható vonása.”

Ezeket a „vitatható vonásokat” is sokféleképpen magyarázták ebben az annyi változáson átment korszakán az időnek, hol a kisajátítás, hol az engesztelhetetlen elutasítás csaknem életveszélyes pillanataiban, éppen csak tanítási hajlamai ellen nem emelve kifogást.

S ha most ennek az egyébként jó szándékú állításnak az igazságát kétségbe vonjuk, ezt azzal az aligha egyedülvaló meggyőződéssel tesszük, hogy az *Iszony*, az *Égető Észter*, a *Bűn* és sok-sok remek tanulmány írójának embert és világot formáló arányaiba sok minden belefér. Hogy azonban mindezekhez a teremtet indítást oktatási ingerek adták volna, nem csekély túlzásnak tartjuk.

Az ajánlás illetően túlzása mellett azonban egy dolog kétségbevonhatatlan: az, hogy ezekkel az írásokkal Németh László tiszta idealizmusa az iskolát emeli magasra. Ez az idealizmus teszi indokolttá a reményt, hogy a művelődés ügyét szolgáló pedagógusok és diákok külön örömet találnak majd ebben a könyvben. Talán „életműve több vitatható vonását” is figyelmen kívül hagyva. Mert Németh László is, akárcsak Tolsztoj, ellentmondásos géniusz volt a maga hasonló, morális szorongásaival, s utóbbit sem a *Kreutzer-szonáta* emelte a világirodalom magaslatára, hanem a *Háború és béke*, az *Anna Karenina* és a többi remekműve. Benne is a művész volt nagyobb, mint a próféta.

HERCEG János

JELENÜNK FORGATÓKÖNYVEI

Deák Ferenc: *Arnyjáték*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

Az *Arnyjáték* forgatókönyvei irodalmi értéket hordoznak, és írott formában is élő művek. Közelebb hozzák az olvasóhoz a film mögötti világot, a filmek nézésének módját is megváltoztathatják, olyan dolgokat tudatosíthatnak az olvasóban a filmművészettel kapcsolatban, amelyek fölött a filmek egyszeri nézése közben többnyire elsiklik a figyelmünk.

Ezzel a könyvvel valószínűleg jobban beépül a forgatókönyvíró Deák Ferenc alkotómunkája közösségünk művészeti tudatába, mint egy-egy megnézett film által. És ez fontos, annál is inkább, mert ezek a forgatókönyvek kivétel nélkül közösségünk jelenének, közelmúltjának problémáival foglalkoznak. A régi és új összeütközése, a falusi életforma felbomlása (*Parlag*); a modern élet család és társadalmi kötelezettségek kö-

zött megosztott személyiségei (*Hétvége*, *Házi terápia*); a társadalmi tulajdon fosztogatása, a funkcióval való visszaélések (*Trófea*), a kíméletlen haszonelvűség (*Fajkutyák ideje*); a művészettel szembeni értetlenség (*Csörte*) a fő kérdései. De nem lehet egy-egy problémát egy-egy műre, illetve egy-egy művet egyetlen problémára szűkíteni. Mindegyik darabban egészként mutatkozik meg jelenünk a maga ellentmondásaival, őrlő kétségeivel, árnyalt személyiségeivel. A nagy problémakonzentráltság a könyv fő erénye. Több probléma teszi bonyolult egészszé a szereplők helyzetét, és ezeket is több szempontból nézi, nézeti velünk az író, csupán a leírandó dolgok kiválasztásával foglalva állást, a műegészen belül a befogadóra bízva az állásfoglalást, a megoldás keresését. Legsikerebb ebből a szempontból a *Parlag* és a *Trófea*. Hatásos a *Hétvége* és folytatása, a *Házi terápia* is, amelyek a Boján házaspár tragédiájában hétköznapiaink problémáit sűrítik össze. A nagyfokú problémakonzentráció azonban ezekben — a hitelesség rovására már a dráma „teherbírást” is próbára teszi.

A darabok másik jellemzője az életszerűség. A forgatókönyvek, amelyek a színészek játékaival kelnek életre, itt a párbeszédekkel és a szerzői utasításokkal is teljes olvasmányélményt adnak. Igaz, ehhez hozzájárulhat a már korábban nézett film vagy tévéjáték is, ezenkívül a jegyzetekben levő szereposztás, amely alapján gondolatban a színészekhez kötve elevenedhetnek meg a személyek, történetek. Mégis a párbeszéd és a rövid eseményleírások alakítják ki az olyan árnyalt jellemeket, mint Lukács és Vuksan a *Trófeában*, Boján Ági a *Házi terápia*-ban. Legjobb, legteljesebb ebből a szempontból a *Trófea*, amelyben a társadalmi problémákkal egyenrangúan az egyének hasadt, kétségektől terhelt személyisége (ami bizonyos szemszögből természetesen szintén társadalmi problémának tekinthető) képezi a mű magját; legkidolgozatlanabb pedig a *Csörte*, amelyben csak Ági, Tomi, Feri és Bohus „élő” személyek, de még ők is papírizűek.

A művek erényeként kell még kiemelnünk a koncentrált drámanyelvet. Nincs fölösleges, ismétlő mondat, mindegyik közöl újat vagy a történetről vagy a személyekről.

Végül egy apró hibáról is szólnék, amely valószínűleg figyelmetlenségből került a kötetbe. Egy ilyen gondosan elkészített könyvbe nem lett volna szabad olyan „műhelyhibának” becsúsznia, hogy a *Hétvége* szereplőinek felsorolásakor (bemutatásakor) Boján Miklósnak nevezzék a főhóst, majd a darabban Károly néven szerepeljen (még a rendőrnek is ezt a nevet diktálja be), míg végül a *Házi terápia*-ban, tehát a *Hétvége* folytatásában végérvényesen Boján Miklós legyen. Ez ugyan nem csökkenti a könyv értékét, mégis zavaró, ha a szemünkbe ötlük.

Mindenképpen szót kell ejtenünk az *Utószóról* is, amely szakszerűen és mégis könnyedén hozza közelebb a népszerűsége ellenére is „idegen” film világát, ugyanakkor e szokatlan műfaj, a forgatókönyv olvasását is

megkönnyíti. Az illusztrációként szolgáló filmkockák és a jegyzetanyag is teljesebbé, élményszerűbbé teszi a könyvet, amelynek a műszaki kivitelezése is dicséretes.

LADÁNYI István

AZ IRODALMI ÉRTÉKÁTMINŐSÜLÉSEKRŐL

A regényről. Szerk.: Ungváry Tamás és Szerdahelyi István. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986

A Vélemények/Viták sorozat egyik új kötete a legutóbb lezajlott regényvita dokumentumainak garmadáját adja közre, Ungváry Tamás és Szerdahelyi István szerkesztésében. „Váratlan visszhangot váltott ki a *Kortárs* c. folyóirat 1983. októberi számában egy tanulmány, melynek címe *Regény és kritika* volt” — írja a gyűjtemény bevezetőjében Ungváry. A polémia során egy tucatnyi kritikus, irodalomtörténész élt a hozzászólás jogával. Mint a tartalomjegyzékből is kitűnik, különböző irodalomtörténeti, irodalomtudományi és kritikai irányzat, illetőleg különböző generációk eminens, tiszteletre méltó, nagy tudású és tapasztalatú képviselői vettek részt az eszmecsereben.

A szerkesztők a hozzászólások dokumentumai elé jeles magyar regényesztették tanulmányait, esszéit, kritikai esszéit helyezték, amelyekre egyfelől a vitaszövegekben hivatkoznak, másfelől a dialógus során felszínre került véleményekhez, gondolatokhoz kötődnek (kétségbe vonják pl. Lukács György „áttekinthetőség”-elméletét; Bálint György nézetét, mely szerint a regényirodalom szerzője „az egész mai társadalom” lenne).

Központi kérdésük — a vitaindító tanulmányból következően — egyrészt az volt, hogy a magyar regény jelenlegi szemléleti és poétikai jellemzői valamilyen, a műfaj alakulástörténetében, -folyamatában lejátszódó fordulat jeleinek tekinthetők-e, másrészt hogy a műbírálat értéklátásával kellő mértékben támogatja-e ezeket az új jelenségeket.

Olyan kérdések is felvetődtek, mint irodalmi hagyomány és ítéletalkotás, világnézet és esztétikum, társadalmi folyamatok, írók megújulása és regényirodalom — az irodalomtudomány és az irodalomtörténet örök kérdései. S újra felszínre került az a hiedelemnek, misztifikációnak tekinthető közhely, mely szerint a magyar regény elmaradott. „A magyar regényirodalom az a visszaeső bűnös, akivel leültetik a felfüggesztett ítéletet — legalábbis ez a benyomása annak, aki például a kitűnő Irodalomtörténet c. folyóirat esztendei regényszemléit végiglapozza” — jegyzi meg a vitacikk írója.

Elmaradott-e regényirodalmunk, vagy csak a tüzetesen átgondolt,